

вищевикладене, більш доцільним було б використання визначення програмного забезпечення як об'єкта права інтелектуальної власності. Це, по-перше, розширило б сферу застосування законодавства, а по-друге, відповідало б міжнародним стандартам.

Література

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
2. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
3. Батурич Ю. М. Проблемы компьютерного права. — М.: Юрид. лит., 1991. — 272 с.
4. Виталиев Г. В. Практика защиты авторских прав на программные средства в Российской Федерации // Информатика — машиностроение. — 2002. — № 2. — С. 2–8.
5. Гельб А. Б. Современное состояние проблемы правовой защиты программного обеспечения ЭВМ. — Таллинн, 1983. — 176 с.
6. Лицик Д. Авторское право и смежные права: Пер. с фр. / Предисл. М. Федотова. — М.: Ладомир: ЮНЕСКО, 2002.
7. Мамиофа И. Э. Охрана прав изобретателей и рационализаторов. — Ленинград: Лениздат, 1982. — 128 с. — (Б-чка изобретателя и рационализатора).
8. Мамиофа И. Э. Правовая охрана изобретений в капиталистических и в развивающихся странах. — М.: ВНИИПИ, 1986.
9. О правовой охране алгоритмов и программ для ЭВМ / Г. П. Апсисов, В. П. Бакастов, В. Е. Волковичский и др. // Вопросы изобретательства. — 1976. — № 8. — С. 7–10.

УДК 347.77.043:347.781(477)

А. В. Кирилук

ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР НА ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Найбільш поширеними договорами на використання об'єктів інтелектуальної власності є ліцензійні договори. Слід мати на увазі, що ліцензійні договори не єдина правова форма використання об'єктів інтелектуальної власності, але всі договори на використання мають відповідати певним принципам умовам, визначеним чинним законодавством.

Першим принциповим положенням чинного законодавства України про інтелектуальну власність є припис, за яким використання об'єкта інтелектуальної власності можливе лише на підставі договору користувача з власником зазначеного об'єкта. Будь-яке позадоговірне використання об'єкта інтелектуальної власності чинним законодавством оцінюється як порушення прав на цей об'єкт. Звичайно, порушенням прав інтелектуальної власності не визнається використання без дозволу власника (володільця) цього права, що дозволене законом як виняток. Поза межами визначених у законі винятків будь-яке використання будь-якою особою об'єкта інтелектуальної власності можливе лише на підставі договору користувача з власником цього об'єкта [6].

Другим принциповим положенням договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності є їх платний характер. Право розпоряджатися належ-

ним об'єктом має його власник, тому він може надати дозвіл і на безплатне використання. Це право власника об'єкта. Проте у переважній більшості договори на використання інтелектуальної власності є платними, взаємовигідними, двосторонніми. Плата за використання може здійснюватися у різних правових формах. Розмір винагороди, порядок її обчислення, строки виплати визначаються угодою сторін. Це принципово нове положення чинного законодавства України про інтелектуальну власність. За законодавством, що діяло раніше, розмір винагороди, порядок обчислення, строки виплати та всі інші питання, що стосувалися винагороди, ретельно регламентувалися нормативними актами. Будь-яка свобода дій у цьому питанні не допускалась. Це загальне правило стосувалося як авторського, так і патентного права [5]. Чинне законодавство України розв'язання цих питань віддало на розгляд сторін договору. У нормативному порядку визначаються лише мінімальні розміри винагороди за використання творів літератури і мистецтва, нижче яких опускатися не дозволяється. Щодо інших об'єктів інтелектуальної власності таких обмежень не встановлено. Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності мають чинність лише у межах, визначених законом або договором. Так, наприклад, договір на використання зазначеного об'єкта може бути укладений на строк, що не перевищує строків правової охорони даного об'єкта. Обмеження користування тим чи іншим об'єктом може стосуватися території, часу, кількості тощо. Сторони у договорі можуть дійти згоди і щодо інших обмежень користування, але всі вони мають бути чітко обумовлені договором. Суттєві обмеження містить закон щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, визнаних в установленому порядку секретними.

Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності за невеликим винятком, установленим законодавством, укладаються в простій письмовій формі. Усні договори у цій сфері також допускаються, але у визначених законодавством випадках. Разом з тим чинне законодавство не містить приписів, які встановлювали б до договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності нотаріальну форму. Звичайно, сторони, які забажають засвідчити укладення такого договору в нотаріальному порядку, мають право це зробити. Договори про використання об'єктів інтелектуальної власності мають бути не просто укладені в письмовій формі, а й підписані сторонами, а їх підписи мають бути засвідчені відповідними печатками. У договорі має бути обов'язково зазначена дата його укладення. Особливістю договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності, безперечно, є результати інтелектуальної діяльності. Як уже зазначалося, предметом таких договорів мають бути лише ті результати, що визнані об'єктами правової охорони. Але це не виключає можливості укладення договору і на результат, що не є об'єктом правової охорони.

Слід зазначити, що договори на використання об'єктів інтелектуальної власності є найбільш поширеною правовою формою забезпечення суспільства необхідними технічними засобами сповіщення про досягнуті результати у сфері науки, літератури і мистецтва. Відносини, що складаються у процесі передачі і

використання здобутків інтелектуальної діяльності, досить складні. Вони потребують детального регламентування.

Основна мета статті полягає в тому, щоб дослідити та визначити основні положення законодавства України про ліцензійний договір на використання літературних творів

Найсуттєвішим з усіх майнових прав інтелектуальної власності на твір є право на його використання (опублікування твору, відтворення його будь-яким способом та у будь-якій формі, переклад, публічне виконання, продаж, передача в оренду тощо) — адже саме його реалізація спрямована на одержання прибутку. Автори творів, які відповідно до ст. 435 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) є первинними суб'єктами авторського права, на практиці надзвичайно рідко самостійно використовують свої твори шляхом їх опублікування, виконання чи відтворення — у переважній більшості випадків вони передають свої права на використання творів іншим особам, прагнучи отримати за це певну вигоду у вигляді авторської винагороди. Але при цьому необхідно пам'ятати, що будь-які інші (окрім авторів) особи згідно зі ст. 443 ЦК та ч. 1 ст. 32 Закону «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон) вправі використовувати твір лише за згодою його автора (за винятком випадків вільного використання творів, зазначених у ст. 444 ЦК та ст. ст. 21–25 Закону).

Найпоширенішою ж формою надання автором згоди на використання його твору є укладення авторського договору, правильне та ретельне складання якого забезпечить авторам належний захист їх як особистих немайнових, так і майнових прав на створені ними твори, а користувачам дозволить набути окремі права на використання цих творів, яких не матимуть інші особи, що допоможе їм відшкодувати витрати на відтворення та розповсюдження творів й отримати певний прибуток [4]. Чинне законодавство не містить визначення авторського договору, але проаналізувавши відповідні норми ЦК та Закону, можна дійти висновку, що ним є угода сторін, за якою одна сторона (автор) передає чи зобов'язується передати іншій стороні (користувачеві) право використовувати твір певним чином або ж право розпоряджатися твором у тому чи іншому обсязі, а користувач зобов'язується сплатити авторові за це певну винагороду. Оскільки авторський договір є різновидом цивільно-правових договорів, то на відносини, які ним опосередковуються, поширюються і загальні норми цивільного права (наприклад, щодо форми правочинів), і відповідні норми зобов'язального права (зокрема, щодо порядку укладення договорів, виконання зобов'язань, відповідальності за їх порушення тощо).

Слід звернути увагу на те, що на практиці досить часто замість авторського договору використовують ліцензійний договір. Це пояснюється тим, що у главі 75 ЦК, яка присвячена договорам щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, не міститься згадки про авторський договір, оскільки в ній не розмежовано види договорів щодо об'єктів авторських і суміжних прав та об'єктів права промислової власності. Натомість положеннями ст. 1107 ЦК передбачено, що до договорів, на підставі яких може здійснюватись розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, нале-

жать: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності [1].

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1108 ЦК) може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору. Таким чином, особа, яка має виключне право дозволяти використання твору (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері. Ліцензія може бути виключною (видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання твору ліцензіаром та видачу ним ліцензії іншим особам), одиничною (видається лише одному ліцензіату, але не виключає можливості використання твору ліцензіаром) та невиключною (ліцензіар може використовувати твір та видавати ліцензії іншим особам).

Ліцензія (письмовий документ-дозвіл без укладення письмового договору) зазвичай видається на право використання таких творів, як комп'ютерні програми чи електронні бази даних, а у випадках надання права на використання літературних письмових творів укладають ліцензійний договір (в якому «втілюється» ліцензія і зазначаються умови її надання).

Ліцензійний же договір на твір є, фактично, лише різновидом авторського договору — відповідно до змісту ст. 1109 ЦК за ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону [1]. Літературні письмові твори є лише набором літер, написаних автором за допомогою ручки, друкарської машинки чи комп'ютера. Проте цей набір літер має характерну, властиву лише конкретному твору форму: оригінальну назву, структуру розміщення розділів, послідовність речень та слів у реченнях тощо. Якраз форма твору, а не його зміст (ідеї, теорії, принципи, методи, системи, способи тощо) підлягає охороні законодавством про авторські права. Саме з цієї причини плагіат (тобто повне копіювання) є порушенням прав автора, а написання твору «за мотивами» не належить до порушень.

Серед усіх класифікацій авторських договорів (за критеріями характеру об'єкта договору, способу використання твору тощо) найбільше практичне значення має їх поділ за ознакою обсягу прав, що надаються (досить часто сторони договору навіть у самій його назві вказують, яке право на використання твору передається — виключне чи невиключне) [4]. Згідно з ч. 3 ст. 32 Закону за авторським договором про передачу виключного права на використання твору автор (чи інша особа, яка має виключне авторське право) передає право використовувати твір певним способом і у встановлених межах тільки одній особі, якій ці права передаються, і надає їй право дозволяти або забороняти подібне використання твору іншим особам (при цьому за особою, яка передає виключне право на використання твору, залишається право на використання цього твору лише в частині прав, що не передаються) [2].

Таким чином, за авторським договором про передачу виключного права на використання твору тільки одна особа набуває авторських майнових прав у межах, встановлених договором, і має повноваження як використовувати твір визначеним у договорі способом, так і забороняти будь-якій іншій особі подібне використання. За авторським же договором про передачу невиключного права на використання твору автор (чи інша особа, яка має авторське право) передає іншій особі право використовувати твір певним способом і у встановлених межах. При цьому за особою, яка передає невиключне право, зберігається право на використання твору і на передачу невиключного права на використання твору іншим особам (ч. 4 ст. 32 Закону). Також слід зазначити, що у ч. 3 ст. 1108 ЦК поряд із виключною та невиключною ліцензіями, які за визначенням повністю збігаються з вищенаведеними визначеннями авторських договорів про передачу виключного та невиключного права на використання твору, визначено й такий вид ліцензії, як одинична — вона видається лише одному ліцензіату й виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності в обмеженій цією ліцензією сфері, але при цьому не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта в зазначеній сфері. Необхідно враховувати, що за ч. 6 ст. 32 Закону права на використання твору, що передаються за авторським договором, завжди вважаються невиключними, якщо тільки договір прямо не передбачає передачу виключних прав на використання твору. Аналогічне правило закріплене й у ч. 4 ст. 1109 ЦК щодо ліцензійних договорів — вважається, що за ліцензійним договором надається невиключна ліцензія, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

Автором твору є фізична особа, яка власною творчою працею створила будь-який об'єкт авторського права — літературний чи художній твір, комп'ютерну програму тощо. Повнолітні та дієздатні автори укладають авторські договори самостійно або ж діють через своїх повірених (попередньо уклавши з ними договір доручення), а за малолітніх та недієздатних осіб авторські договори підписують їх батьки чи опікуни. Неповнолітні автори у віці від 14 до 18 років здійснюють усі свої авторські права самостійно, без будь-якого втручання батьків та піклувальників — адже згідно з п. 2 ч. 1 ст. 32 ЦК такі особи вправі самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом [4].

Досить поширеними є ситуації, коли твір створено творчою працею двох або більше осіб — у такому випадку стороною авторського договору виступають усі співавтори. Відносини ж, що складаються усередині колективу авторів, відповідно до змісту ч. 1 ст. 13 Закону та ч. 3 ст. 436 ЦК можуть бути визначені угодою між ними (як правило, в ній йдеться про порядок вказівки імен, про умови розпорядження спільною роботою, розподіл гонорарів тощо). Також на стороні автора в авторському договорі можуть виступати спадкоємці померлого автора. Однак при цьому спадкоємець повинен підтвердити наявність у нього авторських прав, надавши свідоцтво про право на спадщину або ж рішення суду про визнання конкретної особи спадкоємцем авторських прав. Щодо другої

сторони авторського договору, то нею є користувач твору — як правило, це юридична особа, що займається видавничою, театральною, кінематографічною чи іншою аналогічною діяльністю, хоча іноді (але доволі рідко) на практиці зустрічаються й випадки, коли на стороні користувача виступають фізичні особи.

Авторський договір відповідно до вимог ч. 1 ст. 33 Закону повинен бути укладений у письмовій формі. Виняток з цього правила передбачено лише для договорів про використання (опублікування) творів у періодичних виданнях (газетах, журналах тощо) — такі договори можуть укладатися й усно. Зазвичай видавництва, театри, студії та інші особи, що постійно використовують твори, мають спеціально розроблені стандартні бланки договорів, які заповнюються й підписуються сторонами, але письмова форма може бути надана договору не лише шляхом складання єдиного документа, який підписується сторонами, а й іншими способами, що передбачені у ст. 207 ЦК. Недодержання ж сторонами авторського договору вимог закону щодо обов'язкової письмової форми договору не тягне за собою визнання його недійсним — у такому разі діє загальне правило, передбачене ч. 1 ст. 218 ЦК щодо позбавлення сторін у разі виникнення спору права посилатися на показання свідків для підтвердження факту укладення договору. Водночас сторони зберігатимуть можливість доводити факт укладення договору письмовими доказами та засобами аудіо- й відеозапису.

В авторському договорі мають бути визначені строк його дії, спосіб використання твору, територія, на яку поширюється передане право, розмір і порядок виплати авторської винагороди, а також усі інші умови, щодо яких за вимогою однієї зі сторін повинно бути досягнуто згоди (ч. 2 ст. 33 Закону). При цьому якщо сторони все ж таки не узгодили у договорі умови про строк його дії та територію, то ця прогалина усувається самим законодавством — адже відповідно до ч. 3 ст. 1110 ЦК (положення якої можна застосувати й до авторського договору за аналогією права) у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років. У випадку ж відсутності у договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України (ч. 7 ст. 1109 ЦК). А от умови щодо авторської винагороди та способу використання твору є істотними для авторського договору не можуть бути визначені законодавством (у ст. 441 ЦК наведено лише перелік способів використання твору, а постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72 встановлено граничну межу, нижче якої авторська винагорода бути не може), тому їх відсутність свідчить про те, що договір є неукладеним [3].

Переважна більшість авторських договорів припиняється внаслідок закінчення строку, на який їх було укладено. Як правило, за цей час сторони встигають виконати усі свої обов'язки за договором (що відповідно до ст. 599 ЦК є

самостійною підставою припинення зобов'язань), проте навіть у разі, коли твір автора фактично використано не було (байдуже, з яких причин), сплив строку договору все одно припиняє його дію. Звісно, за взаємною згодою сторін строк дії договору може бути й подовжений шляхом укладення додаткової угоди до нього, але якщо автор твору проти цього заперечує, авторський договір припиняється. Підставою для припинення авторського договору може бути й смерть автора, але лише у тому разі, коли предметом авторського договору був ще нестворений чи незакінчений твір — наприклад, при укладенні договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. За таких обставин ніхто, крім автора, не в змозі виконати його обов'язки за договором, оскільки зобов'язання мало особистий характер — адже друга сторона договору (видавництво, театр, кіностудія тощо) була зацікавлена у створенні твору саме даною особою. А от авторський договір на вже існуючий твір зі смертю його автора не припиниться — його права та обов'язки за договором перейдуть до спадкоємців. Можливо припинення авторського договору й внаслідок його розірвання за згодою сторін (це може статися з найрізноманітніших причин — наприклад, через відхилення користувачем твору у зв'язку з його непридатністю, відмови автора від доопрацювання наданого твору тощо). Оскільки за ст. 654 ЦК розірвання договору вчиняється у тій самій формі, що й договір, який розривається, зрозуміло, що припинення договору внаслідок його розірвання має відбуватися шляхом укладення сторонами відповідної угоди. А от якщо згоди сторін щодо розірвання договору не досягнуто, припинити його на вимогу однієї зі сторін може лише суд і тільки у разі наявності істотного порушення договору другою стороною (чи в інших, спеціально передбачених законом, випадках). Крім того, необхідно враховувати й положення ч. 3 ст. 1110 ЦК, за змістом яких у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору будь-яка зі сторін може від нього відмовитися після спливу п'ятирічного строку від дня укладення договору за умови письмового повідомлення про це другої сторони за шість місяців до розірвання договору. Визначаючи момент, з якого авторський договір слід вважати припиненим, необхідно керуватися нормою, закріпленою в ч. 3 ст. 653 ЦК, згідно з якою зобов'язання припиняється з моменту досягнення сторонами домовленості про розірвання договору, а якщо договір розривається у судовому порядку — з моменту набрання законної сили рішенням суду про розірвання договору. Інша справа, коли йдеться про розірвання договору у порядку ч. 3 ст. 1110 ЦК: за таких обставин договір слід вважати припиненим з моменту спливу шести місяців з дня, коли одна із сторін довела до відома іншої своє бажання розірвати договір.

Література

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ в ред. Закону України від 11 липня 2001 р. № 2627-ІІІ.

3. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72.
4. Завальная Ж. В. Авторський договір та його види: окремі питання // Право України. — 2000. — № 8. — С. 117–119.
5. Липчик Д. Авторское право и смежные права: Пер. с фр. — М., 2002.
6. Право інтелектуальної власності: Підручник / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — К., 2002.

УДК 347.78:347.441

І. В. Давидова

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Сьогодні можна говорити про те, що більшість компаній, які прямо пов'язані з використанням об'єктів авторського права — кінокомпанії, звукозаписні фірми, книжкові видавництва та ін. в більшій своїй частині усвідомили важливість укладення грамотних договорів про використання об'єктів авторського права. Вони вже зрозуміли, що авторські договори — це не доповнення до їх бізнесу: це і є їх бізнес. Для таких відсутність професійно складених договорів — гарантія збитків і серйозних неприємностей. Тому в наш час актуальним є питання щодо правильності складення авторських договорів. А разом з тим і визнання недійсним авторського договору у суді.

Необхідно зазначити, що питанням, пов'язаним з предметом даного дослідження, були приділені наукові дослідження таких вчених, як: Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц, А. І. Ваксберг, В. М. Гордон, М. Мирошникова, С. М. Клейменова, О. В. Ришкова, Р. Б. Шиска, О. М. Мельник та ін. Разом з тим питання, пов'язані з визнанням авторського договору недійсним, є актуальними в даний час і мають як теоретичний, так і практичний інтерес.

Так при дослідженні даної теми вважається за необхідне визначення концептуальних теоретичних та практичних положень щодо визнання недійсності авторського договору у судовому процесі, всебічного опрацювання його основних аспектів, з'ясування наявності специфіки правових рішень у даних питаннях та визначення напрямів удосконалення правового регулювання відповідних інститутів в Україні.

Також необхідним є встановлення теоретичного підґрунтя дослідження визнання недійсності авторських договорів; встановлення характеру та тенденції розвитку авторських договорів, а також передумов визнання в суді їх недійсними відповідно до цивільного законодавства України.

У цивілістичній літературі цивільно-правовий договір розглядається як взаємна операція або як угода сторін, направлена на виникнення, зміну або припинення цивільного правовідношення.

Договори, пов'язані із створенням і використанням творів інтелектуальної творчості, становлять самостійну групу цивільно-правових договорів. Одні з них укладаються організаціями (видавництвами, театрами, радіо-, кіностудіями і т.п.)